Mater Lithvaniae, ora pro nobis!

LITWA

hłos monarchisty

No. XXI (21)

MIESIAC MAJ AD MMVII (2007)

GAZETA ZASNAWANA AD MCMVIII (1908)
ADNOÚLENA AD MCMVC (1995)

U numary

idei

JURYDYCZNYJA PADSTAWY RESTAURACYI WKL

Czy ab adnaúlennii WKL mozna myslic realna? Tak! Dziakujuczy WKL Bielarus i WKL nie stalisia autanomijami RSFSR (ss. 4-8)

cywilizacyja

DA KWESTYI GRAFIKI

Źmiest lacinskaj cywilizacyi zausiody prajaulausia u formie. Wykształconyja formy nasza wizytouka, tady czy musim my u buduczynie karystaci z niagieglaj cyrylicy (s. 3)

Informacyja

Redakcyja gazety "Litwa" żadaje painformawać swaich czytaczoú ab tym, szto paczynajuczy ad numaru XXI (21), wersyi gazety cyrylicznaja i łacinicznaja nie źjaúlajuć sia i nie buduć bolsz źjaúlaci sia identycznymi. Peryjodyczność abiedźwiuch wiersyj taksama maje źmianici sia, to jest cyrylicznaj stanie czaściejszaj, a łacinicznaj radziejszaj, szto adnak budzie kompensawaci sia jaje abjomam. Wyszejapisanyja źmieny spryczynienyja roznymi metawymi grupami, na jakija kirujuć sia danyja wersyi, a adpawiedna z tym i roznaj u pryszłaści ich specyfikaj. Spadziajem sia, iż danyja źmieny pryjduć sia daspadoby úsim czytaczam.

Redakcyja

HISTORYJA

Monarchija ú Wengryi

Mianie zacikawiła historyja hetaj krainy, hetaha narodu. Biełaruś mahła b pajści takim ża szlacham, jak i Wengryja. Ale stała sia inaksz...

Minułaje

Prodki wengraú – madźjary – żyli ú stepach paúdniowaha Urała. Adtul 8 plamionaú pierajszli cieraz Ukrainu na ziemli ciapieraszniaje Wengryi. Prawadyrom wengraú u toj czas (IX st.) byú Alm (Almasz) i jahony syn Arpad.

Jaszcze kala 950 roku dwoje madźjarskich wajawodaú pryniali chryścijanstwa ú Bizantyi, jakaja adkryła swaju duchoúnuju misyju ú Wengryi. Ale nieúzabawie adczuú sia úpłyu Rymskaje carkwy, jakaja aktyuna úwodziła chryścijanstwa niamieckimi rukami praz Salzburg.

U 1301 roku na karali Andraszy III spyniú sia rod Arpadawiczaú. Ciaham dwuch stalećciaú na tronie Wengryi pierabyło szmat dynastyjaú:

- Anjou (Anżu);
- Luksemburskaja dynastyja;
- Huńjady;
- Jagellończyki;
- i nareszcie, austryjskija Habsburgi.

U 1526 turki pry Mochaczy naniesli wengram żorstkuju parazu, jakaja stała sia fatalnaj dla krainy, jaje cełaści i niezależnaści. Adnak paśla razhromu turak pry Wiedniu wojskami Austryi i Reczypaspalitaj u 1683 roku skłali sia pieradumowy dla skanczeńnia tureckaje okupacyi. Pry hetym Wengryja patrapiła pad niamiecki úpłyu praz dałuczeńnie da Austryjskaje imperyi.

U XVII-XVIII stalećciach wengry nieadnarazowa úzdymali paústańni suprać austryjskich Habsburgaú. Heta zmusiła austryjcaú liczyci sia z intaresami wengraú i nie pieraszkadżać nacyjonalnamu adradżeńniú.

Frańciszak Josef

U 1848 wengry uźniali nacyjonalnuju rewolucyju, jakaja skonczyła sia parazaj u 1849 roku, dziakujuczy wajskowamu úmiaszalnictwu Rasiei. Tym nie miensz, Wengryja atrymała dadatkowuju autonomiju.

Dualizm

Paraza ad Prusii ú 1866 roku zmusiła Austryju pryznać dualizm, h.zn. nadać Wengryi poúnuju autonomiju. Wengryja była pajadnanaja z Austryjaj ahulnaj dynasytyjaj i ministerstwami abarony i zamieżnych sprawaú. Jana niesła 30% ahulnych wydatkaú imperyi.

Franz-Jozef byú karanawany u Budapeszcie 8 czerwienia 1867 roku pawodle starych tradycyjaú.

Paśla śmierci Franza-Jozefa ú hrudni 1916 roku byú karanawany jahony plamieńnik Karal IV (u Austryi jahony tytuł - imperator Karal I, u Bohemii (Czechii) – karol Karal III).

Respublika

Wengierskaja respublika była prahałoszana 31 kastrycznika 1918 roku. Imperator 11 hrudnia padarawaú swabodu úsim regijonam, ale pry hetym ad tronu nie admowiú sia. Sa Szwajcaryi jon namahaú sia úznawić karaleúskuju úładu.

Tym czasam u Wengryi paczała sia hramadzianskaja wajna z komunistami. Uletku 1919 roku rumyńskija wojski prarwali front „czyrwonych" i zaniali Budapeszt. Prawicielem Wengryi byú abwieszczany arcybiskup Jozaf, ale praz 2 tydni jon syszoú. Na patrabawańnie Antanty rumyńskija okupacyjnyja wojski paczali ewakuacyju. U kastryczniku karol Karal IV zajawiú pretenzii na wengierski tron, ale Antanta kategoryczna wykazała sia suprać wiartańnia Habsburgaú.

14 hrudnia 1920 roku ú Budapeszt uwajszli czastki wengierskaje nacyjonalnaje armii. Na czale wojska na biełym kani jechaú heroj Pierszaje Suświetnaje wajny admirał Mikłasz Chorci.

Ustalawańnie regencyi

16 lutaha 1920 Chorci sklikaú Nacyjonalny schod, jaki anulawaú akty minułych respublikaú i prahałosiú uznaúleńnie monarchii. Pad ciskam Antanty Nacyjonalny schod uwioú pasadu regenta, a elekcyju pieranios na niapeúny czas – „da ústalawańnia spakoju ú dziarżawie". Mikłasz Chorci byú pryznaczany regentam 1 marca 1920 roku.

praciah na s. 2

HISTORYJA

Wengryja padpisała 4 czerwienia 1920 roku wielmi ciażki Tryanonski Pakoj, pawodle jakoha jana straciła 2/3 terytoryjalnych uładańniaú, 84% lasnych uhodziaú, 43% wornaje ziamli, 83% żaleznaje rudy. Pry hetam Wengryja zachawała 56% byłoje industryi, u tym liku 82% ciażkaje pramysłowaści.

Sproby Karala IV wiarnuć uładu

Karal IV pasprabaú druhi raz wiarnuć sabie prastoł 26 marca 1921 roku. Jon pryjechaú sa Szwajcaryi ú Wengryju ú horad Szambateli i paczaú źbirać wakoł siabie arystakracyju i wiernyja wojski. Karal IV napisaú list da regenta Chorci z patrabawańniem wiarnuć uładu. Adnak Chorci prykazaú wojsku wydalić karala za mieży krainy. Karal IV 6 kwietnia wymuszany byú wiarnuci sia da Szwajcaryi.

U treci raz Karal IV prylacieú patajemna ú Wengryju na aeraplanie 21 kastrycznika 1921 roku. Palot byú wielmi składanym – ruchawik niekalki razoú spyniaúsia. Jon stwaryu Czasowy Urad, jakomu prysiahnuła szmat wajskoúcaú. Chorci byú wymuszany zaniać strymanuju pozycyju i nawat planawaú syści ú adstaúku. U suprawadżeńni wiernych żaúnieraú 22 kastrycznika Karal wyprawiú sia na ciahniku ú Budapeszt. Adnaczasowa jon adkinuú proponawu ab pieramowach, jakuju zrabiú czechasławacki minister zamieżnych sprawaú. Chorci addaú razparadżeńnie wojskam ab supraciúleńni rojalistym. 23 kastrycznika ú Budaorsie adbyú sia boj pamiż prychilnikami Karala IV i chorcistami, padczas jakoj byli zabityja i paranienyja dziasiatki czaławiek. Nastupnym dniom Karal wysunuú ultymatum Chorci, ale byú arysztawany u horadzie Tata. 2 hrudnia 1921 r. Nacyjonalny schod pastanawiú pazbawić Habsburgaú tronu, a Karala deportawać z krainy. Karal IV byú 19 hrudnia dastaúleny na wostraú Madejra, pryznaczany jamu jak miejsca wysyłki. 1 kwietnia 1922 roku jon pamior ad zapaleńnia lohkich. Jon zachwareú paśla pajezdki ú horad na samachodzie maroznym zimowym dniom. U 2003 roku Karal IV byú beatyfikawany Katalickim Kaściołam.

Dziejnaść regenta Chorci

U żniúni 1922 r. delegacyja wengierskich politykaú proponawała Chorci karonu, adnak jon adkinuú ichnuju proponowu. Regent Chorci zachawaú pasadu hałoúnakomandujuczaha, ale najpiersz zajmaú sia pradstaúnictwam krainy za miażoj, pryznaczeńniem i pryjomam pasłoú. Ad jaho zależała zaćwierdżańnie zakanadaúczych pytańniaú wajny i pakoju. Ad 1937 roku jon atrymaú prawa abwiaszczać wajnu i zakluczać pakoj biaz zhody parlamentu. Chorci swaje funkcyi realizoúwaú praz pryznaczany im urad. Zakony jon nie zaćwiarżdaú, ale moh dwojczy wiartać zakony parlamentu na dadatkowy razhlad. Regent karystaú sia zakanadaúczaj inicyjatywaj, prawam sklikańnia i rozpusku parlamenta. Zakon harantawaú niedatykalnaść asoby i hodnaści regenta, adnak i jon moh być pryciahnuty da adkaznaści ú wypadku paruszeńnia zakonu.

U 20-30-ja Chorci imknuú sia pieraadoleć źnieszniepolitycznuju izolacyju, u jakoj trymali Wengryju krainy Małoje Antanty (Czechasławacyja, Rumynija i Juhasławija). Pry dapamozie Mussolini susiednija krainy 5 kwietnia 1927 roku padpisali damowu „Ab wiecznym pakoju i siabroústwie". Paśla Italii na zbliżeńnie z Wengryjaj pajszła Niamieczczyna.

Korona św.Stefana; Karal IV z żonkaj Zitaj i synam Otta; Wengerskaje haspadarstwa ú 1683, 1914 i 1920 ll.

2 hrudnia 1938 r. u adpawiedności z raszeńniami Pierszaha wiedeńskaha arbitraża, Wengryja atrymała 12 tys. kw. km u Paúdniowaj Sławaczczynie i czastku terytoryi suczasnaha Zakarpaćcia z nasielnictwam kala 1 młn. czaławiek. Nieúzabawie Chorci zajawiú ab terytoryjalnych pretenzyjach da Rumynii. Uletku 1940 roku druhim wiedeńskim arbitrażam Wengryi była wiernutaja paúnocznaja czastka Transylwanii ahulnaj płoszczaj 43,5 tys. kw. km z nasielnictwam 2,5 młn. czaławiek. Paúdniowaja Transylwanija zastała sia ú składzie Rumynii.

Druhaja suświetnaja wajna

26 czerwienia 1941 r. na harady Racha, Munkacz i Kaszsza (Koszyca) byli zdziejsnienyja pawietranyja naloty z uschodu (mahczyma, heta była niamieckaja prawakacyja). Na nastupny dzień Wengryja abwiaściła wajnu Sowieckamu Zwiazu.

Adnak urad Wengryi usio bolsz uchilaú sia ad wykanannia patrabawańniaú nacystaú. U wyniku 17 marca 1944 r. Führer abwiaściú Chorci ab wajennaj okupacyi Wengryi. Chorci sastupiú Hitleru i wyraszyú zastaci sia na swajoj pasadzie. Takoje raszeńnie zadawalniała niemcaú, bo nadawała wyhlad zakonnaści úwarwańniú i zachawańnia źwiazu dźwiúch dziarżawaú. Niemcy prawiali totalnuju mabilizacyju ú wojska, paczali deportacyju żydoú. Chorci asabista úmiaszaú sia i zdoleú spynić deportacyju.

U 1944 roku Chorci paczaú patajemnyja pieramowy z ZSSR ab wychadzie z wajny. 15 kastrycznika 1944 r. paśla praciahłaha pasiedżańnia Karonnaje Rady Chorci źwiarnuú sia na narodu i abwiaściú zamireńnie z Sowieckim Sajuzam. Ale 16 kastrycznika 1944 r. Chorci arysztawali niemcy i prymusili skłaści ź siabie abawiazki kiraúnika dziarżawy. Czas regencyi skonczyú sia.

Chorci pamior u Esztaryle ú Portugalii 8 lutaha 1957 roku. 4 wieraśnia 1993 roku byú pierazachawany na siamiejnych mohiłkach u Kiendereszy.

Paśla okupacyi Wengryi sowieckimi wojskami ú 1945 roku byli prawiedzienyja parlamenckija wybary, ale nieúzabawie úładu prybrali stalinistyja. Na monarchiju ú Wengryi zabyli sia na daúhi czas.

Szto ż zaraz?

U hrudni 1916 roku kron-pryncam Wengryi staú Otta von Habsburg, starejszy syn karala Karala IV (naradziú sia 20 hrudnia 1912 roku). U 1935 roku jon skonczyu Katalicki Uniwersytet u Luvain. Pierad Druhoj Suświetnaj wajnoj emigrawaú u ZSzA, dzie zaklikaú da zmahańnia z nacyzmam.

U 1951 roku pabraú sia szlubam z Reginaj Saks-Meiningeńskaj, maje 7 dziaciej i 22 unuki.

U 1961 roku paćwierdziú swaje pretenzyi na Austryjski i Wengierski tron i damoh sia wiartańnia ú Austryju ú 1966 roku. Prychilnik abjadnanaje Europy, czalec Euraparlamentu ú 1977–1999 ll. Wiadomy swajoj krytykaj Izraela i ZSzA, paraúnańniem Pucina z Hitleram. Liczyć Rasieju najbolszaj pahrozaj dla Europy.

Artykuł uziaty z blogu: http://community.livejournal.com/by_monarchist/

IDEI

Tradycyjnaja prawaświadomaść i ideologija sarmatyzmu

PRAWA, PRAÚDA, SPRAWIADLIWAŚĆ, JAK I ZAKON, SZTO ICH UWASABLAJE, MIELI BOSKAJE PACHODŻAŃNIE, sychodzili niepasredna ad Boha, woś warta paraúnać: Bożaja praúda, Boży sud. Sakralizacyja normatyúnych i prawawych paczatkaú uładkawańnia socyjalnaha żyćcia zabezpieczwała wykanańnie i pilnawańnie prakawietnych zwyczajaú: „Zwyczaj ustanawiú Boh; ot zatym tre dziarżaci sia zwyczaja, kali choczesz, kab Boh nie pakaraú. Choć że każuć, szto úsialakija ludzi majuć swoj zwyczaj, bo szto siało, ta noraú, szto haława, ta rozum, a szto kraj, ta zwyczaj, ale úsioż ludzi trymajuć sia taho zwyczaja, jak pajszoú ot dziadoú da pradziedaú, bo jaho ústanawiú sam Boh".

Dziarżaúnaja úłada jak „ruskaha", hetak i „litoúskaha" peryjodu naszaj historyi imknuła sia da inkorporacyi zwyczajowaha prawa ú jakaści asnoúnaj krynicy pisanaha prawa. Intensyúnamu raźwićciu pisanaha prawa i jaho kodyfikacyi spadarożniczała pilnawańnie imperatywa, szmatkroć paćwierdżanaha pradstaúnikami najwyszejszaj úłady: „nowin nie uwodzim, a staryny nie ruchajem". Zachawańnie daúnich normaú zwyczajowaha prawa gwarantawała sia specyjalnymi hramatami, wydawanych życharam asobnych miascowaściaú. U adnoj z ich, atrymanaj połackimi mieściczami ad Wialikaha Kniazia ú 1499 r., u prywatnaści, hawaryła sia: „Sudy majeć suditi namiestnik nasz Połockij s starszymi bojary Połockimi, wodłuh dawnoho obyczaja".

U XVI–XVII stst. mnohija pryncypy tradycyjnaha prawa wyjawili sia i stali adnoj z charakternych rysaú ideologii „sarmatyzmu". Hałoúny wektar prawawoha mysleńnia i prawaświadomaści ú mieżach szlacheckaj ideologii byú zadadzieny ahulnym konserwatyúnym modusam tahaczasnaj mentalnaści. Tahaczasny normatyúny paradak, nadzieleny ahulnapryznanaj legitymnaściu, i typ socyjalnych pawodzin zwyczajnaha indywida, jaki z jaho wynikaú, byli źwiazanyja z paszanaj da prawa nie ú jaho politycznym abo jurydycznym wymiareńni, a ú archaicznym sensie ahulnaha świetaładu, to bok prawa jak transcendentana, wieczna sprawiadliwa, bohadadziena wieliczynia.

Pawodle hledziszcza ideologaú „sarmatyzmu", padmurkam dziarżaúnaści i paradku ú Reczypaspalitaj byli staradaúnija zwyczai, kali Polaki i Litoúcy pieradali prawa kirawańnia haspadarstwam karalu i senataram pry zachawańni szyrokich prawoú szlachty. Z czasam, adnak, „załataja wolnaść" stała razumieci sia jak swawola i samaúładździe, jakija paczali szkodzić interesam dziarżawy i karala. S. Starawolski hetak charakteryzuje anarchicznyja tendencyi ú asiarodździ szlachty: „... pryniali sia rabić usio suprać Bożaj woli i zapawietaú Jaho, suprać statutaú i prywielejaú, karalami daúnimi dadzienych... prodkawym ustanowam i zakonam nasupierak".

Hetaja apelacyja da minuúczyszyny jak da krynicy prawa – wykluczna ważnaja detal dla razumieńnia „sarmackaj" prawaświadomaści, dla jakoj można wyłuczyć nastupnyja rysy:

1) stanawyja etycznyja normy – „prodkawy ústanowy" – pawinny zastawaci sia niazmiennymi ú czasie;
2) niedapuszczalnaść zmienaú isnych zwyczajaú i zakonaú, pakolki jany paczatkowa słusznyja, „pawodle Bożaj woli i jaho zapawietaú" stworanyja;
3) paszana da pisanaha prawa – „statutaú i prywilejaú, karalami daúnimi dadzienych".

Wykarystańnie daúniny jak srodka legitymacyi adznaczaje sia daśledczykami historycznaj świadomaści polska-litoúska szlachty. M.W.Łaskutowa, analizujuczy prozaicznyja pamflety polskich ekzekucyjanistaú, padkreśliwała, szto: „aútary supraćpastaúlajuć starażytnuju historyju krainy... nastupnaj eposie: „u dobryja staryja czasy"... asnowaj paradka i kwitnieńnia krainy była tolki luboú prodkaú da swajoj radzimy, uwodziny ż pisanych zakonaú... aznaczajuć saboj paczatak zaniapada".

Jak baczym, tut na pierszy płan wystupaje úżo ideja zwarotu da historyi, da pisanaha prawa. S.Starawolski taksama każa pra nastupstwy admaúleńnia ad prakawietnych zwyczajaú: „Adyszli my ad baćkoúskich zakonaú, i roznych wierak sabie panaprydumlali, a z czużych krajoú nawieźli zwyczajaú... pasla jaszcze i roznym zahanam nawuczylisia, pra jakija prodki naszyja nawat nia czuli; a potym i strach pierad Boham stracili...".

Motyú abarony baćkoúskich zwyczajaú, jaki pieraważaú u „sarmackaj" prawaświadomaści supadaú z charakternymi rycarskimi atrybutami, praciahwajuczy temu zmahańnia szlachcicza z usim świetam – za swaju wykluczaść, apryczonaść, za swoj świet i czaławieka ú im – sarmata-wajara. Jon jak by wiartaje nas, z adnaho boku, da wobraza siaredniawiecznaha rycara, a, z inszaha, da stoicznaha ideała rymskaha wajara, jaki addaje życcio za wialikuju dziarżawu: abodwa jany zmahajuć sia za swabodu duszy (za Boha) i woli (zakony). Miż tym, patryjatycznaja addanaść zwyczajam i wysznim ideałam

zakanczeńnie na star. 10

Tradycyjnaje prawa, jakoje adlustroúwałA archaicznyja asnowy kosmologicznaha świetahladu, doúhi czas zastawała sia pieraważnaj formaj normatyúnaha regulawańnia czaławieczych i hramadzka-politycznych daczynieńniaú. Można mierkawać, szto ú najdaúniejszym biełaruskim tradycyjnym prawie taksama isnawała archaicznaja niepadzielnaść paniaćciaú prawa, sprawiadliwaści i zakona.

IDEI

JURYDYCZNYJA PADSTAWY RESTAURACYI WKL

U HISTORYJOGRAFII RESPUBLIKI BIEŁARUŚ nie było hłybokich apracawańniaú datyczna jurydycznych aspektaú likwidacyi i adpawiedna mażliwaj restauracyi Wialikaha Kniastwa Litoúskaha. Wynikaje heta z faktu, szto dadzienaja tema újaúlaje sia daśledczykam pazbaúlenaj praktycznaha dastasawańnia i adpawiedna niemetazhodnaj da razpracoúki. Prymaje sia za aksyjomu śćwierdżańnie, szto WKL adnawić niemażliwa, a tamu i niama sensu hłyboka razważać mienawita nad jurydycznymi aspektami jaho úpadku i mahczymaściami adnaúleńnia. U toj ża moment szmat hawory sia i pisza sia ab inszych: politycznych, wajskowych, kulturnych aspektach upadku. Autoru dadzienaja proporcyja padaje sia niesprawiadliwaj, bo niezależna ad adkazu na pytańnie „Ci można adradzić WKL?", należy hłyboka praanalizawać usie aspekty jaho úpadku, a pierad usim jurydycznyja, bo tolki jany gruntujuć sia ú swajoj absolutnaj bolszaści na dokumentach, szto robić takoje apracawańnie nieparaúnalna bolsz hodnym dawieru, czym najwierahodniejszaja politycznaja wersyja.

Nieabchodnaściú nawukowaj karektnaści tekstu źjaúlaje sia wyznaczeńnie ahulnych ramak i zychodnych postulataú daśledwańnia, pry jakich wysnowy tut pradstaúlenyja buduć padawa sia ważnymi. Za czasowy peryjod daśledwańnia autor uważaje słusznym uziać pramieżak czasu ad 1768 r. - zawiazańnia Barskaj konfederacyi da padziejaú 1991 r. - upadak ZSSR. Autor zychodzić u swaich razważańniach taksama z nastupnaha dapuszczeńnia:

aktami, szto datyczać pytańnia WKL źjaúlajuć sia taksama akty u jakich uzhadwaje sia tolki nazwa Karaleústwa Polskaje, bo niezależna ad fizycznaha zasiahu takich utwareńniaú, ich utwaralniki albo padnaczalenyja ci paddanyja zaúżdy mieli na úwazie adnaúleńnie únii Litwy i Karony, i adpawiedna WKL.

Pry analizie kompleksu dokumentaú była pastaúlena zadacza: wyjaśnić jakija praúnyja akty stajać siońnia na pieraszkodzie da restauracyi WKL, a taksama jakija akty mohuć stać asnowaj dla restauracyi WKL. Pry analizie byli sformawanyja adpawiednyja praúnyja linii, istnawaúszyja niepieraryuna na praciahu peúnaha czasu. Dla lepszaj nahladnaści jany wykładzieny u formie tablicy na **s. 6-7** *(pozycyi, wyłuczanyja stylem **Bold** denonsawanyja albo naturalnym czynam hublajuć praúnuju siłu paśla denonsacyi, albo ú wyniku likwidacyi adnaho z subjektaú pahadnieńnia, koler abaznaczaje suwiaź pamiż wyłuczanymi padziejami (aut.)*

U wyniku úsie akty, szto datyczać praúnych dziejańniaú WKL albo dziela jaho adnaúleńnia, ich można padzialić na try hałoúnyja polityczna-praúnyja linii. Barska-konstytucyjnaja (I) wynikała z idejaú i dziejnaści Barskaj konfederacyi i aktu Konstytucyi 3 Maja. Potym jaje idei prajawili sia czastkowa ú dziarżaúnych utwareńniach, zasnawanych Napoleonam Bonapartam. Konserwatyúna-liberalnaja (II) wynikała z idejaú i dziejnaści konserwatyúna-liberalnaj opozycyi (Tarhawickaj konfederacyi) u peryjod paśla pryniaćcia Konstytucyi 3 Maja i ú czasie «Hrodzieńskaha Sojmu» 1793 r. Treciuju grupu (Inszyja) utwarajuć szerah sprobaú adnaúleńnia Karony Polskaj i WKL, zainicyjawanych trecimi bakami ú rozny czas. Na supraćlehłaj szali znachodziać sia akty trecich bakoú, szto zakranali terytoryi WKL, ale nie mieli na mecie adnaúleńnie ci zhadak ab WKL (akty XX st.).

Razhledzim bolsz padrabiazna kożnuju z linij. Najbolsz dobra daśledawana z ich pierszaja – barska-konstytucyjnaja. Jana maje dwa asnoúnyja etapy: ad Barskaj konfederacyi da Konstytucyi 3 Maja, ad Konstytucyi da III padziełu Reczypaspalitaj. Jaje czastkowym praciaham źjaúlaje sia Napoleonijada - ad utwareńnia Warszaúskaha Kniastwa da Wiedeńskaha Kongresu. Ad 1815 r. i dalej niemażliwa kazać ab istnawańni dadzienaj linii, jakaja pa wyznaczeńni była zamknionaja Wiedeńskim Kongresam, a zamiest uźnikła rasiejska-imperatarskaja, jakaja słaba nahadwała úzhadanuju. Chacia treba zaznaczyć niekatoryja praúnyja normy pierawandrawali z Warszaúskaha Kniastwa ú Karaleústwa Polskaje i istnawali tam da 1831 r. U barska-konstytucyjnaj linii jość adzin, da kanca niawyznaczany moment, jaki nie dazwalaje mieć jasnaje újaúleńnie ab aposznim praúnym stanie WKL. Heta pytańnie legitymnaści pryniaćcia Konstytucyi 3 Maja. Jak wiadoma jana była pryniata pry adsutnaści kworumu. Tym nie mieniej, *de facto*, Konstytucyja 3 Maja dziejniczała da 23 lipienia 1792 r. – momentu dałuczeńnia Karala Stanisława Augusta Paniatoúskaha da Tarhawickaj konfederacyi. Heta paćwiardżajuć dakumanty ab aprabacyi Konstytucyi miascowymi sojmikami, a taksama mižnarodnyja reakcyi na pryniaćcio Konstytucyi, jak realnaha faktu. Akt prysiahi T.Kaściúszki ú 1794 r. źjaúlaje sia dziejańniem, skirawanym na adnaúleńnie ładu pawodle Konstytucyi 3 Maja, ale format hetaha dziejańnia nie dazwalaje adnieści jaho da aktaú dziarżaúnych, chiba tolki da prota-dziarżaúnych. Mahczyma tak adbyło sia i zza taho, szto Konstytucyja 3 Maja skasoúwała mażliwaść sklikańnia konfederacyj i adpawiedna zwuziła praúnaje pole dla buduczych dziejańniaú pa úłasnym adnaúleńni. Z punktu hledżańnia pytańnia ab mahczymaj restauracyi WKL u siońniasznim dni, formalny upadak Konstytucyi 3 Maja źjaúlaje sia faktam pozytyúnym, tolki nie z pryczyny ujaúnaha abmieżawańnia suwerenitetu WKL u toj czas[ii], ale z punktu hledżańnia mienawita skasawańnia konfederacyj. Ale praz upadak Konstytucyi, adradżeńnie WKL mahczyma praz sklikańnie Generalnaj Konfederacyi WKL. Da taho ž niama zwużeńnia pola poszuku buduczaha monarcha, bo zachoúwaje sia elekcyjnaść. U toj ža czas autor liczy nieabchodnym, dziela úmacawańnia wybranaj linii raźwićcia, adrazu paśla restauracyi WKL uchwalić Konstytucyju 3 Maja, jakaja zabiaśpieczwaje tradycyjnuju dla Litwy dziedziczna śćmonarcha.

Druhaja, konserwatyuna-liberalnaja linija nazwana tak pawodle asnoúnych postulataú jaje pradstaúnikoú: zachawańnie stanawych prywilejaú, ale nieúsprymańnie „absolutysckaha despotyzmu" Konstytucyi 3 Maja. Linija hetaja paczynaje sia dziejnaściú Tarhawickaj konfederacyi, a skanczwaje sia Hrodzieńskim Sojmam 1793 r.

Tak stała sia, szto z punktu hledżańnia legitymnaści nielha całkam uspryniać koncepcyju I ci II linij. Za wyznaczalnik faktyczna dziejuczych normaú, adpawiedna i ładu dziarżawy, autor uziaú pozycyju karala Reczypaspalitaj. Jaho wahańni zreszty adlustroúwali i realnyja nastroi ú krainie. Zhodna z hetym, aposznim aktam Reczypaspalitaj (adpawiedna Karony i WKL), jaki adbyú sia da likwidacyi federacyunaj dziarżawy byú Hrodzieński Sojm 1793 r., a aposznim dniom istnawańnia WKL i úsioj Reczypaspalitaj – 24 listapada 1793 r.

Na dumku autora, paśla 24.11.1793 nie isnuje całkam legitymnaj linii, na jakoj nieabchodna było b gruntawać adradżeńnie WKL. Tym nie mieniej, niekatoryja akty ci linii adlustroúwali składany proces unarmawańnia jurydycznaj spadczyny WKL, i akazali swoj upłyú na dalejszaje historycznaje raźwićcio ziemlaú WKL. Treba adznaczyć, szto dumka ab adnaúleńni WKL nikoli nie pakidała rozumaú elity – szlachty WKL. Da hetaha nieabchodna dadać, szto ú rozumach szlachty WKL nikoli nie úźnikała ideja ab razrywie únii z Polszczaj, a nawat, kali tak i zdawała sia zwonku, to hetaha nie było ú sapraúdnaści. Pa hetym pryznaku należy wyłuczyć tolki sprobu abwiaszczeńnia adnaúleńnia dziarżaúnaści konstytucyjna-monarchicznaj Litwy u unii z Würtembergam 11.12.1917 z paklikańniem na litoúski tron Mindaúgasa II (kniazia Wilhelma von Urach Würtemberg). U danym wypadku można adnaznaczna śćwierdzić ab razrywie unii z Polszczaj i zawiazańni nowaj Unii z Kniastwam Würtemberg.

Aprocz momentu jurydycznaha, ważnym idealogicznym momentam u pytańni adnaúleńnia WKL była tradycyja Konstytucyi 3 Maja. Mnohija praciúniki Konstytucyi liczyli jaje tworam jakobinaú - najbolsz haraczych rewolucyjoneraú - prekursoraú bolszewikoú. Bolsz taho liczyli, szto jana jest rewolucyjna-autorytarnaj, jakaja niszczy spradwiecznyja „wolnaści szlacheckaha stanu". A úważajuczy siabie za „republikanaú" kazali ab uwiadzieńni ú Reczypaspalitaj absolutnaj monarchii. Z inszaha boku liberały i jakobiny uważali Konstytucyju 3 Maja za niedaskanałuju, staraświeckuju i konserwatyunuju, jakaja tolki troszki adczyniała bramy swabody. Na dumku autora najbolsz adpawiadaje sutnasnamu duchu Konstytucyi nastupnaje wykazwańnie Michała Sakalnickaha: „Takim czynam paradak, jaki chacieli ústalawać Palaki, anarchija, jakuju jany pażadali zaduszyć u

zarodku, u waczoch Kaciaryny Wialikaj - filozafa, było buntam. Monarchicznaja wodle duchu Konstytucyja 3 Maja 1791 r. była dla jaje niczym inszym, jak brydkim tworam jakobinizmu. Praúda ż u tym, szto Palaki, usie jak adzin imknuli sia wykluczna da nacyjonalnaj niezależnaści, pry tym niezależnaści pa sapraúdnamu politycznaj, ale ni ú jakim razie nie da aliharchicznaj, jakaja úreszcie reszt i skinuła ich u biezdań."[iii] Ab tym, szto Konstytucyja 3 Maja nie była tworam jakobinizmu świedczy i reakcyja Austra-Wengryi, krainy, jakaja na praciahu úsiaho XIX w. liczyła sia aporaj katalicka-tradycyjonalistycznaj idei ú Europie. U 1791-1792 rr., da śmierci Cesara Leopolda II, Austra-Wengryja pazytyuna adnosiła sia da Konstytucyi, pierakonwała Elektara Saksonii Fryderyka Augusta pryniać proponowu i zaniać polska-litoúski tron. Najlepsz niachaj swiedczać słowy samoha Cesara, wykazanyja 11.06.1791 u liście da Elektara: „...sa swajho boku sudżu, szto Wasza Karaleúskaja Miłaść całkam pierakanany, szto úsie susiednija mocy mohuć tolki cieszyć sia z hetaha wybaru. Jon adpawiadaje żadańniam usich Palakaú i ú buduczy pryniasie im sapraúdnaje szczaście"[iv]. Chacia wiadoma ahulny niespakoj pierad razpaúsiúdżwańniem francuskich idejaú istnawaú, tym nie miensz istnawała i swiadomaść u nieabchodnaści úmacawańnia Konstytucyi konserwatyunymi mechanizmami, ab czym świedczy razmowa pamiż plamieńnikam Karala Stanisława Augusta, kniaziem Stanisławam Paniatoúskim i Cesaram Austra-

Razam z razpadam ZSSR źnikła praúnaja suwiaź pamiż subjektami na terytoryi WKL i Rasiejaj. Rasieja, jakaja źjaúlaje sia prawapierajemnicaj Sowieckaj Rasiei i ZSSR, adpawiedna úsich raszeńniaú hetych struktur, jakija nie piareczać paźniejszym miżnarodnym damowam, pawinna wykonwać i raszeńnie ad 28 żniúnia 1918 r. Mienawita tamu, i zaraz, u wypadku Sajuzu Biełarusi i Rasii nijak nie moża być hutarki ab inkorporacyi ziemlaú Respubliki Biełaruś, a tolki ab „dabrawolnym" sajuzie dźwiúch dziarżawaú. Faktyczna raszeńnie 28.08.1918 i da siońnia abaraniaje ziemli WKL ad inkorporacyi ú Rasieju i zabiaśpieczwaje ich autonomiju.

Wengryi Leopoldam II ú listapadzie 1791 r.: „...Zhodna z daruczeńniami Stanisława Augusta kn. Stanisłaú staraú sia pierakanać Cesara, szto bojaź pierad paszyreńniem francuskich demokratycznych, ci úwohule jakobinskich idejaú u Polszczy absolutna nieabgruntawanaja. Adkazwajuczy na heta Leopold II „padkinuú ideju ústalawańnia ú nas praz Pacta Conventa dziedzicznaha senatu i majarataú. Nawat Rasieja baczyła b u hetym swoj intares, raźliczwajuczy na stałyja stasunki z peúnymi familijami. Absolutna nieabchodna – kazaú Leopold II - kab wy zaniali sia achowaj wialikaj majomaści. Ja traktujuć Polszczu, jak barjer pamiż Rasiejaj i maimi haspadarstwami, nieabchodny dziela zabieśpiaczeńnia dla ich spakoju. Ideja dziedzicznaha senatu moża spadaba sia elektaru..."[v].

Inszym ważnym aspektam prawapierajemnaści polska-litoúskaha tronu było t.zw. „saksonskaje pytańnie". Pytańnie hetaje stajała na paradku dnia ad momentu pryniaćcia Konstytucyi 3 Maja - u 1791 r. ażno da 18 maja 1815 r., kali Karol Saksonii zrok sia swaich pretenzijaú na tron Warszaúskaha Kniastwa. Pryczynaj niejasnaściaú wakoł hetaha pytańnia byú absolutna niapraúny akt zraczeńnia Stanisława Augusta Paniatoúskaha polska-litoúskaha tronu na karyść Rasiei 25 listapada 1795 r. Karol Reczypaspalitaj nie mieú prawa zrakaci sia tronu na karyść jakoj-kolwiek dziarżawy, a musiú by nastać czas biezkaraleúja, paśla jakoha nowaja elekcyja. Zychodziaczy z hetaha aktu adraczeńnia Rasieja úważała siabie za adzinuju spadczyńnicu polskaha tronu, a Napoleon adciahwaú abwiaszczeńnie Karaleústwa Polskaha ażno da wajny z Rasiejaj, bo paczuwaú sia źwiazanym hetym aktam adraczeńnia, chacia i pasadziú saksonskaha karala na tron Warszaúskaha Kniastwa, zrabiúszy aktualnym „saksonskaje pytańnie" da Wiedeńskaha Kongresu. Cikawy moment datyczy aktu zraczeńnia saksonskaha karalavi. Pawodle jaho Karol Saksonii zrok sia tolki i wykluczna Warszaúskaha Kniastwa, nidzie ż niama hutarki ab zraczeńni polska-litoúskaha tronu ú razumieńni Reczypaspalitaj, szto robić hety akt niaważnym adnosna restauracyi WKL, jak i úsioj Reczypaspalitaj.

Asobna nieabchodna razhledzić liniju, utworanuju Napoleonam Bonapartam. De facto jana paczynaje sia z 22 lipienia 1807 r. Napoleon nie nadaú Kniastwu Konstytucyi 3 Maja, uważajuczy jaje za „nadta konserwatyunuju", a úwioú swoj uniwersalny kodeks. U jurydycznym sensie Karaleústwa Polskaje adnaúlaje sia na Nadzwyczajnym Sojmie Warszaúskaha Kniastwa tolki paśla paczatku wajny z Rasiejaj, z pryczynaú, apisanych wyszej. Ważnuju rolu adyhrywaje akt adnaúleńnia Lublinskaj Unii ú Wilni, na padstawie jakoha útwaraje sia Kamisyja Czasowaha Uradu WKL, jakaja dziejniczaje da lipienia 1813 r. Na prykładzie dadzienaj linii można prasaczyć mechanizm adnaúleńnia WKL, jaki moża być zadziejniczany i ú siońniasznim czasie, ab czym budzie skazana niżej.

U peryjod paśla Wiedeńskaha Kongresu ażno da I Suświetnaj Wajny ideja adnaúleńnia WKL nie daczakała sia swajho praúnaha úwasableńnia. Sproby organizacyi ziemlaú WKL u Rasiejskaj Imperyi nieadnakroć pradprymali sia, ale úsie wysiłki raźbiwali sia ab niepieramożnuju logiku, zadadzienuju jaszcze Kaciarynaj II: „...ottorżiennyja wozwratich", zhodna ź jakoj ziemli WKL nie źjaúlajuć sia czużymi, ale swaimi wiernutymi paśla szmatwiakowaj okupacyi. U hetym sensie padzieły Reczypaspalitaj nie źlikwidawali da kanca polskaj dziarżaúnaści, ale likwidoúwali pierad usim dziarżaúnaść WKL i jaho úniju z Polszczaj. Adpawiedna nie patrabawała sia specyjalna adnaúlać niejkuju subjektnaść WKL. Tym nie mieniej na adnoj sa sprobaú należała b zatrymać uwahu, a mienawita na projekcie Ahinskaha ú 1811 r., jaki ú abliczczy niebiaśpieki z boku Napoleona, pawinien byú by służyć abjadnańniú miascowaj szlachty pad carskim sztandaram. Wiartańnie da hetaj idei adbyło sia jaszcze raz u 1817 r., kali pad uładaj namieśnika Karaleústwa Polskaha kniazia Konstantaha Paúławicza byli skoncentrawanyja ú adnoj wajskowaj akruzie[vii] ziemli Karaleústwa, a taksama gubernii Wileńskaja, Hrodzieńskaja, Mieńskaja, Wałyńskaja i Padolskaja, a aposznija taksama razam i ú Wileńskaj Edukacyjnaj Akruzie. Kniaź Konstanty Paúławicz byú czaławiekam brutalnym, ale prostym. Imknuú sia da abjadnańnia pad swajoj uładaj usich ziemlaú I-j Reczypaspalitaj, czamu pieraszkodziła listapadaúskaje paústańnie 1831 r., u czasie jakoha jon pamior. Hledziaczy adnak na sprawu szyrej, treba śćwierdzić, szto hetamu pieraszkadżała úsia politycznaja logika Rasiejskaj Imperyi, zhodna z jakoj adnaúleńnie WKL u tym ci inszym wyhladzie, swiedczyła b faktyczna ab nieadnarodnaści dadzienych ziemlaú z centralnaj czastkaj Imperyi.

Pierałomnym momentam u pytańni adnaúleńnia WKL źjaúlaje sia raszeńnie Sowieckaha úradu ad 28 sierpnia 1918 r., zhodna z dekretam Sownarkomu ad 28 kastrycznika 1917 r., u jakim Sowiecki úrad „kasuje całkam i nieadkliczna pahadnieńni i kanwencyi, zakluczanyja tryma úładami, adkaznymi za padzieł, szto maje daczynieńnie da Polszczy, paczynajuczy z pahadnieńniaú ab troch padziełach Polszczy ad 4 studzienia i 25 lipienia 1772 r.,23 studzienia 1793 r., i 24 kastrycznika 1795 r., z usimi nastupnymi aktami demarkacyi, łuczna z pahadnieńniem ad 4 kastrycznika 1833 r., zakluczanym pamiż Niamieczczynaj i Rasiejaj". Hetaje úraczystaje i kanczatkowaje raszeńnie Sownarkomu było apublikawana ú „Wieśniku zakonaú i dekretaú" Respubliki Sowietaú, ab im taksama prainformawany Niamiecki úrad oficyjalnaj deklaracyjaj Sowieckaha úradu ad 3 kastrycznika 1918 r., i z hetaha dnia źjaúlaje sia jurydyczna ważnym.

Nadzwyczajnaja ważnaść dadzienaha raszeńnia prajaúlaje sia ú dwuch momentach. Pa pierszaje, hetym aktam kasawali sia úsie akty padziełaú Reczypaspalitaj, a taksama i akty Wiedeńskaha Kongresu. Pa druhoje, Sowieckaja Rasieja, prymajuczy takoje raszeńnie nie mahła prosta inkorporawać byłyja ziemli WKL i Reczypaspalitaj, ale pawinna była útwaryć na ich miescy zamiaszczalnyja struktury, jakimi źjawili sia USSR, BSSR, a paźniej i LitSSR. Hetyja struktury byli formalna niezależnymi i nie úwajszli ú skład RSFSR. U wyniku byłyja ziemli WKL akazali sia jak by pad czasowym kirawańniem nowautworanych subjektaú biez historycznaj tradycyi, wykluczna na prawie siły. Ureszcie, u wyniku Paczdamskich pahadnieńniaú hetyja subjekty nabyli siońniaszni terytoryjalny kształt, ale ich praúnaja sutnaść zastała sia niaźmiennaj:

- hetyja subjekty nie majuć legitymnaj pierajemnaści ad WKL;
- hetyja subjekty utworany na padstawie sumniúnaj „quasi-demokratycznaj" procedury pry siławoj padtrymcy Sowieckaj Rasiei, a potym ZSSR.

Razam z razpadam ZSSR źnikła praúnaja suwiaź pamiż subjektami na terytoryi WKL i Rasiejaj. Rasieja, jakaja źjaúlaje sia prawapierajemnicaj Sowieckaj Rasiei i ZSSR, adpawiedna úsich raszeńniaú hetych struktur,

zakancześnie sa star. 8

PRAÚNAJA LINIJA I	PRAÚNAJA LINIJA II	INSZYJA LINII
1668-1772 rr. Barskaja Konfederacyja		
4 stycznia/25 lipienia/5 sierpnia 1772 r. I padzieł Reczypaspalitaj		
30 wieraśnia 1773 r. „Sojm Warszaúski”		
„Czatyrochletni Sojm” prymaje 3 maja 1791 r. ”Konstytucyju 3 Maja”, jakaja ústaloúwaje dziedzicznuju monarchiju i zamacoúwaje Saksonskuju dynastyju na polska-litoúskim tronie pa Karali Stanisławie Auguście Paniatoúskim		
20 kastrycznika 1791 r. „Zaruczyny Abojha Narodaú” 1792 r., szto regulawali stasunak Karony i Kniastwa		
	14 maja 1792 r. „Tarhawickaja Konfederacyja”	
18 maja 1792 r. Paczatak wajny Reczypaspalitaj z Rasiejaj (Tarhawickaj Konfederacyjaj), Karol pryznaje praúnuju liniju I		
	25 czerwienia 1792 r. u Wilni stworana „Generalnaja Konfederacyja WKL”. Na czale konfederacyi biskup Inflancki Jozef Kasakoúski.	
	23 lipienia 1792 r. dałuczeńnie, pry padtrymcy 2/3 paszyranaha úradu, Karala Stanisława Augusta Paniatoúskaha da Tarhawickaj Konfederacyi (pierachod Karala da praúnaj linii II)	
23 lipienia 1792 r. na zahad Karala wojski Reczypaspalitaj spyniajuć wajskowyja dziejańni suprać Rasiei		
23 stycznia 1793 r. II padzieł Reczypaspalitaj		
	17 czerwienia - 24 listapada 1793 r. Hrodzieński Sojm na padstawie raszeńnia Generalnaj Konfederacyi Abojha Narodaú 16 czerwienia 1793 r.; Skasawańnie Konstytucyi 3 Maja; Rospusk Tarhawickaj Konfederacyi (zakanczeńnie praúnaj linii II ú wyniku III padziełu Reczypaspalitaj)	

PRAÚNAJA LINIJA I	PRAÚNAJA LINIJA II	INSZYJA LINII
Prysiaha T.Kaściúszki ú Krakawie i wajna prychilnikaú „Konstytucyi 3 Maja” z Rasiejaj 12 marca – 16 listapada 1794 r. (zakanczeńnie praúnaj linii I ú wyniku parażeńnia paústancaú)		
24 kastrycznika 1795 r. III padzieł Reczypaspalitaj (zakanczeńnie praúnaj linii II ú wyniku III padziełu Reczypaspalitaj)		
25 listapada 1795 r. Karol Stanisłaú August Paniatoúski úczyniú abdykacyju (adraczeńnie) na karyść Rasiei		
Patajemny artykuł Kanwencyi pamiż Rasiejaj i Prusyjaj ad 15/26 stycznia 1797 r., jaki „wiaczysta” zabaraniaú używać nazwu Karaleústwa Polskaha i tytuł Karala Polskaha		
		3 listapada 1811 r. projekt ukaza Imperatara Rasiejskaj Imperyi nowaj organizacyi zachodnich guberniaú pawodle zapisaka Michała Kleafasa Ahińskaha
		Utwareńnie Warszaúskaha Kniastwa Napoleonam Bonapartam 22 lipienia 1807 r.
		Generalnaja Konfederacyja Karaleústwa Polskaha, zawiazanaja na Sojmie nadzwyczajnym Warszaúskaha Kniastwa 28 czerwienia 1812 r. wiartała ład I Reczypaspalitaj, wiartajuczy herb Arła i Pahoni i kolery Barskaj Konfederacyi
		29 czerwienia 1812 r. Akt adnaúleńnia únii Litwy i Polszczy u Wilni
		1 lipienia 1812 r. zahad Napoleona ab utwareńni Kamisii Czasowaha úradu (KCzU) WKL
		30 kwietnia 1813 r. spynieńnie dziejnaści Generalnaj Konfederacyi Karaleústwa Polskaha

PRAÚNAJA LINIJA I	PRAÚNAJA LINIJA II	INSZYJA LINII
		27 lipienia 1813 r. spynieńnie dziejnaści KCzU WKL
		3 maja 1815 r. ustanaúleńnie Karaleústwa Polskaha pad skiptram Imperatara Rasiejskaj Imperyi Alaksandra I
18 maja 1815 r. u pakajowaj damowie pamiż Prusyjaj i Saksonijaj utrymliwaje sia formuła zraczeńnia Karala Saksonii pretenzyjaú na tron Warszaúskaha Kniastwa		
		12 wieraśnia 1917 r. utwareńnie Regencyjnaj Rady Karaleústwa Polskaha reskryptam Cesaraú Prusii i Austra-Wengryi
		11 hrudnia 1917 r. abwiaszczeńnie adnaúleńnia dziarżaúnaści konstytucyjna-monarchicznaj Litwy u únii z Prusyjaj z paklikańniem na litoúski tron Mindaúgasa II (kniazia Wilhelma von Urach Würtemberg)
16 lutaha 1918 r. utwareńnie Litoúskaj Respubliki		

PRAÚNAJA LINIJA I	PRAÚNAJA LINIJA II	INSZYJA LINII
25 marca 1918 r. abwiaszczeńnie BNR		
3 kastrycznika 1918 r. denonsacyja Sowieckaj Rasiejaj pahadnieńniaú z Prusyjaj i Austra-Wengryjaj ab padziełach Reczypaspalitaj ad 1772, 1793 i 1795 rr., łuczna z nastupnymi pahadnieńniami, u tym liku ad 1833 r.		
		11 listapada 1918 r. utwareńnie Polskaj Respubliki – prawapierajemnika Regencyjnaj Rady Karaleústwa Polskaha
1 stycznia – 27 lutaha 1919 r. utwareńnie SSRB (padstawy BSSR)		
27 lutaha – sierpień 1919 r. istnawańnie Litoúska-Biełaruskaj Sowieckaj Respubliki		
sierpień 1919 – wierasień 1991 rr. istnawańnie BSSR		
12 lipienia 1920 r. pahadnieńnie pamiż Sowieckaj Rasiejaj i Litoúskaj Respublikaj		
18 marca 1921 r. „Ryski Pakoj” pamiż Polszczaj z adnaho boku i Sowieckaj Rasijaj i Sowieckaj Ukrainaj z inszaha		
30 hrudnia 1922 r. utwareńnie ZSSR (prawapierajemnika Sowieckaj Rasiei)		
23 sierpnia 1939 r. „Pakt Ribbentropa-Mołatawa”		
15 czerwienia 1940 r. likwidacyja Sowieckim Źwiazam Litoúskaj Respubliki i útwareńnie LitSSR		
1943-1945 rr. u wyniku Teherańskaj, Jałtańskaj i Paczdamskaj konferencyjaú pamiż ZSzA, ZSSR i Wialikabrytanijaj zamacawany nowy padzieł Europy		
1946 r. utwareńnie PNR (PRL)		
Paśla 1989 r. Respublika Polszcza stanowi sia prawapierajemnicaj PNR (PRL)		
11 marca 1990 r. Litoúskaja Respublika stanowi sia prawapierajemnicaj LitSSR		
1991 r. razpad ZSSR. U hrudni 1991 r. Rasiejskaja Federacyja stanowi sia prawapierajemnicaj ZSSR i Sowieckaj Rasiei		
U hrudni 1991 r. Respublika Biełaruś stanowi sia prawapierajemnicaj BSSR		

IDEI

JURYDYCZNYJA PADSTAWY RESTAURACYI WKL

praciah sa star. 5

jakija nie piareczać paźniejszym miżnarodnym damowam, pawinna wykonwać i raszeńnie ad 28 żniúnia 1918 r. Mienawita tamu, i zaraz, u wypadku Sajuzu Biełarusi i Rasii nijak nie moża być hutarki ab inkorporacyi ziemlaú Respubliki Biełaruś, a tolki ab „dabrawolnym" sajuzie dźwiúch dziarżawaú. Faktyczna raszeńnie 28.08.1918 i da siońnia abaraniaje ziemli WKL ad inkorporacyi ú Rasieju i zabiaśpieczwaje ich autonomiju.

Szto datyczy inszych subjektaú, jakija źjaúlali sia na miżnarodnaj arenie pamiż 1918 r. i siońniasznim dniom, terytoryi jakich nakładali sia na terytoryju WKL, to dla autora najbolsz ważnym padaje sia razhlad sytuacyi dwuch z ich: Respubliki Polszcza i Litoúskaj Respubliki. U swoj czas miżwajennyja II-aja Respublika Polszcza[viii] i Litoúskaja Respublika sprabawali pretendawać na spadczynu WKL, pry czym pretenzyi II-oj Respubliki Polszcza wyhladali bolsz abgruntawana z pryczyny pierajmańnia úłady ad Regencyjnaj Rady Karaleústwa Polskaha 11 wieraśnia 1918 r., a taksama zychodziaczy z tekstu raszeńnia Sownarkoma ad 28 żniúnia 1918 r., u jakim pad Polszczaj razumieli sia úsie ziemli I-j Reczypaspalitaj, szto nie wykluczała ú perspektywie asobnaj organizacyi czastki ź ich u wyhladzie WKL, ci kantonaú na úzor Szwajcaryi. Litoúskija polityki miżwajennaj pary swaje pretenzii, za wykluczeńniem sproby abwiaszczeńnia adnaúleńnia dziarżaúnaści konstytucyjna-monarchicznaj Litwy u únii z Würtembergam 11.12.1917 z paklikańniem na litoúski tron Mindaugasa II (kniazia Wilhelma von Urach Würtemberg), gruntawali na padstawie czysta etnicznaha pryncypu. U toj ża czas niama faktaú, kab ścwiardżać prawapierajemnaść pamiż WKL i hetymi dziarżawami nowaha czasu. Jany nie adnaúlali legitymnych organaú WKL (Konfederacyi szlachty albo Regencyjnaj Rady), nie adnaúlali adpawiednaha nutranoha ładu WKL - monarchii, nie pierajmali na siabie adkaznaść pa abawiazacielstwach WKL i r.d. Zychodziaczy z wyszejskazanaha można akreślić sytuacyju, jakaja mieła miesca z utwareńniem nowych dziarżawaú na trytoryi byłoha WKL jak z *tabula rasa* albo było skarystana *prawa wybaru damowaú*, jak u sytuacyi ź Litoúskaj Respublikaj. Ale ú lubym wypadku nie istnawała *kontynuitetu* adnosna WKL. Taki *kontynuitet*, na dumku autora, moża być adnoúleny praz stwareńnie legitymnaha organu WKL - Regencyjnaj Rady albo Konfederacyi szlachty WKL, ab czym budzie hutarka niżej.

Paśla razhladu úsich nieabchodnych momentaú można pierajści úłasna da acenki aktualnaj sytuacyi ú pytańni restauracyi WKL. Na siońniaszni dzień asnoúnyja terytoryi WKL zajmajuć dwa subjekty - Respublika Biełaruś i Litoúskaja Respublika. Abodwa jany nie majuć legitymnaj pierajemnaści z WKL, ab czym uzhadwała sia wyszej. Adpawiedna WKL moża być adnoúlena na terytoryi adnoj ź ich, albo ú dwuch adnaczasowa. Pry hetym u kożnaj ź ich moża adbywa sia dwuma szlachami:

-praz konfrontacyju z adnym albo abodwuma isnujuczymi subjektami;
-pawodle raszeńnia adpawiednaha albo adpawiednych subjektaú.

Trecija baki, aprocz Karony Polskaj[ix], kali b takaja była adnoúlena, nie majuć jurydycznych padstaú dla úmiaszalnictwa ú pytańnie restauracyi WKL. Prykładam „miahkaj" konfrontacyi moża służyć sytuacyja z Radaj BNR, jakaja pretenduje na úładu, nad terytoryjami, jakija znachodziać sia ú dadzieny moment pad uładaj Respubliki Biełaruś. Niekalki rok tamu prychilnikami dziarżaúnaści pad ściaham BNR źbirali sia zajawy ab ustupleńnie ú hramadzianstwa BNR. BNR chacia i jość subjektam miżnarodnaha prawa, nie maje pryznańnia z boku inszych paúnawartasnych subjektaú, tamu takaja akcyja nie útwarała praúnych kolizyj dla jaje údzielnikaú. Tym nie miensz u bolsz naprużanaj sytuacyi, pry bolszaj stupieni jaje padtrymki na miescach, jana mahła b prywieści da politycznych pierautwareńniaú, jak heta naprykład było ú Estonii i Łatwii na paczatku 90-ch. Pry utwareńni legitymnaha organu WKL padobnaja sytuacyja taksama budzie mieć miesca.

Konkretnyja kroki pa adnaúleńni WKL mohuć ułuczać:

-utwareńnie Regencyjnaj Rady WKL albo sklikańnie Generalnaj Konfederacyi WKL;
-pieradacza úsioj poúni úłady Respublikaj Biełaruś i (albo) Litoúskaj Respublikaj Regencyjnaj Radzie albo Generalnaj Konfederacyi WKL;
-sklikańnie adnym z hetych organaú Sojmu WKL;
-pryniaćcio raszeńnia ab restauracyi WKL i adnaúleńnia dziejnaści organaú i Statutu WKL z mahczymym stanam biezkniazioúja (biezkaraleúja);
-pryniaćcio Konstytucyi 3 Maja albo «Wolnaja Elekcyja»;
-pry pryniaćci Konstytucyi 3 Maja proponowa zaniać tron pradstaúniku saksonskaj dynastyi (maje nastupnikaú da siońnia).

Utwareńnie Regencyjnaj Rady ujaúlaje sia na siońnia nie całkam legitymnym krokam, bo jana mahła być utworana tolki pawodle Konstytucyi 3 Maja, jakaja pawodle autora nie dziejniczaje[x], a aposznim sojmam byú Hrodzieński Sojm 1793 r. Tamu szlach da restauracyi lażyć praz sklikańnie Generalnaj Konfederacyi szlachty WKL, na padstawie raszeńnia jakoj moża być sklikany Sojm WKL.

Alaksandar Stralcoú-Karwacki

[ii]Konstytucyja 3 Maja niczoha ab buduczych stasunkach Karony i Litwy nie kazała. Hetaje pytańnie regulawała sia aktam „Zaruczynaú Abodwuch Narodaú", dzie nie było hutarki ab inkorporacyi *(aut.)*

[iii]Sokolnickij M. „Ispołnieno po wysoczajszemu powieleniju…" Raport, podannyj Napoleonu naczalnikom jego kontrrazwiedki, polskim generałom Michałom Sokolnickim, s rekomendacijami „o sposobach izbawlenija Ewropy ot wlijanija Rossii...» – Mn., BDU, 2003, 151 s. – s. 46

[iv]Łojek J. „Geneza i obalenie Konstytucji 3 Maja/Polityka zagraniczna Rzeczypospolitej 1787-1792" – Lublin, Wyd. Lubelskie, 1991, 559 s. – s.196

[v]Łojek J. „Geneza i obalenie Konstytucji 3 Maja/Polityka zagraniczna Rzeczypospolitej 1787-1792" – Lublin, Wyd. Lubelskie, 1991, 559 s. – s.201

[vi]Der Wiener Kongress/Die Neuordnung Europas; Hggb. von Hans-Dieter Duroff – München, Deutscher Taschenbush Verlag GmbH & Co.KG, 1966, S. 283 – s.98

[vii]Kukiel M. „Dzieje Polski porozbiorowe 1795-1921" – Paris/France-Italy, wyd. czwarte przez Editions Spotkania, 1984, s.741 – s.183

[viii]maje sia na úwazie pierajemnaść z I-j Reczczupaspalitaj, dziela hetaha nazwa Respubliki Polszcza huczała ú toj czas „II-a Rzeczpospolita Rolska" *(aut.)*

[ix]pawodle pastanowaú Lublinskaj Unii, trony Polszczy i Litwy byli abjadnanyja ú adnoj asobie – monarcha Reczypaspalitaj Abojha Narodaú *(aut.)*

[x]chacia wiadoma, szto heta sprecznaje pytańnie *(aut.)*

http://www.radiomaryja.pl

RADIO MARYJA na karotkich chwalach ad 4.03. da 24.03.2001 r. ad paniadziełku da suboty ad 7.00 da 9.15, a takża ú niadzielu ad 8.00 da 10.00 - u dyapazonie 19 m na czastacie 15455 kHz sztodzionna ad 19.00 da 24.00 u dyapazonie 41m na czastacie 7400 kHz *(czas siarednieeuropejski)*

DYSKUSYJA

Wodhuk na artkuł "Jurydycznyja padstawy restauracyi WKL"

Redaktor gazety "Litwa" źwiarnuú sia z prośbaj ab napisańni wodhuku na wyszejpadadzieny artykuł da adnaho z najlepszych znaúcaú publicznaha miżnarodnaha prawa ú biełaruskim, niezależnickim asiarodździ pana Uładzisława B. Pan Uładzisłaú B. łaskawa pahadziú sia taki wodhuk napisać, jaki my, razam z naszym komentarom iz zachawańniem autorskaj stylistyki źmiaszczajema:

SZANOÚNY PANIE ALAKSANDRU,

pierapraszaju, szto zaciahnuú z abiacanym adkazam, ale nasamrecz nie mieú da hetaha czasu wolnaj chwiliny. Taksama naúzajem winszuju z Kaladami j Nowym rokam! Trymajcie maje najlepszyja zyczeńni.

Ciapier ułasna pa sprawie. Pa szczyraści, ja nie nadta razumieju, szto mienawita Wy ad mianie czakajecie ú dadzienaj sytuacyi ú jakaści "kamentatara ź miżnarodnaha prawa". Badaj najlepszym waryjantam było b sustrecca i abmierkawać toje, szto Was cikawić za kubkam harbaty, ale.... Karaciej, ureszcie ja wyraszyú, szto najlepszym budzie nie paradkoúny kamentar, a padsumawańnie maich krytycznych dumak z nahody prezentawanaj Wami idei. Tamu praszu úsprymać maje dumki nieemacyjna, a sprabawać, iznoú ża krytyczna, abdumać. Miarkuju, Wam patrebny pieradusim ahlad patencyjnych krytycznych kontrargumentaú z punktu hledżańnia miżnarodnaha prawa, kab być padrychtawanym da nastupnaj dyskusii, jakuju musić wyklikać prezentacyja Waszych idejaú.

Woś ża:

1. Praszu zakcentawać uwahu, szto úsie tezy, jakija ja wykładaju niżej, datyczacca suczasnaha peryjodu raźwićcia MP. To bok bazujucca jany pieradusim na raszeńniach uniwersalnaha miżnarodnaha organu – Miżnarodnaha suda sprawiadliwaści, szto znachodzicca ú Haazie (dalej Sud). Hety organ jość nieadjemnaj czastkaj pawajennaj "AANaúskaj" systemy miżnarodnaha prawaparadku i razhladaje spreczki adno pamiż dziarżawami. U swaich raszeńniach Sud abapirajecca na miżnarodnyja damowy: *international agreements,* dy miżnarodny zwyczaj: *international custom*. Pad uwahu biarucca taksama pryncypy miżnarodnaha prawa: *principles of International Law*, a taksama szerah dapamożnych krynicaú: *secondary sources*.

2. Biełaruś ad sama kanferencyi ú San-Francyska jość czastkaj – subjektam - hetaha miżnarodnaha prawaparadku. Z adnoj admietnaściu – u 1991 roku Wiarchoúny Sowiet BSSR painfarmawaú Heneralnuju Asambleju i Radu Biaśpieki pra źmienu statusu krainy dy, adpawiedna, źmienu nazwy. Dareczy, mienawita ad hetaha czasu niedapuszczalnymi jość zwaroty ú daczynieńni da Biełarusi jak: *Byelorussia\Bielorussija* – aposzniaja jość skaroczanaj formaj *Byelorussian Socialist Republic*, jakaja spyniła istnawańnie ú 91-ym roku. Ź inszaha boku, *de jure* Respublika Biełaruś jość prawapierajemnicaj Biełaruskaj Sowieckaj Socyjalistycznaj Respubliki. Ni adzin surjozny praúnik nie woźmiecca śćwiardżać, niby Respublika Biełaruś jość praúnaj pierajemnicaj (heta wielmi wuzki, ale nadta ważny termin dla úsiaho miżnarodnaha prawa) Reczy Paspalitaj, WKL ci Połackaha kniastwa. Sud traktuje "prawapierajemnaść" skrajnie wuzka, a raszeńni Suda jość abawiazkowymi dla Respubliki Biełaruś. Luboje abwiaszczeńnie nowaha "WKL" budzie patencyjna wytłumaczanaje, jak źmiena nazwy Respublikaj Biełaruś, ale ú żadnym razie ni jak "akt praúnaha pierajemstwa" – *act of legal succession*. Bolsz za toje, padobnaje "pierajmienawańnie" nieminucza wyklicza palityczna-praúny skandał, bo widawoczna spryczynić apratestacyju Letuwiskaj Respublikaj dy, mahczyma, Respublikaj Polszczaj dy Respublikaj Ukraina. U swajoj apratestacyi nazwanyja subjekty buduć kirawacca dumkami, wykładzienymi ú nastupnych punktach (pieradusim hł. p. 5). U wyniku Europa pacieszycca z czarhowaha "makiedońskaha" kanfliktu. Nahadaju, szto dyplamatycznyja stasunki pamiż Hrecyjaj i Respublikaj Makiedonija byli spynienyja, bo pierszaja admaúlajecca pryznawać druhuju z adpawiednaj nazwaj. Ź inszaha boku, anijakich praúnych, to bok sudowych, mechanizmaú prymusić Makiedoniju źmianić nazwu Hrecyja hetak i nie wynajszła.

3. Ja pasprabuju maksymalna sproszczana apisać logiku, jakoj kirujecca Sud. Bazujecca jana pieradusim na Kanwencyjach ab praúnaj pierajemnaści (h.zn. miżnarodnych damowach). Pierajemnaść: *continuity* maje miesca, kali adnaja dziarżawa reprezentuje *the continuing existence* papiaredniaj dziarżawy. *The continuing existence* – heta praúnaja tojesnaść (jurydycznaja identyczniaść) i palitycznaja tojesnaść, szto nastupaje ú wypadku:

- kali niama sumniewu ú najaúnaści jurydycznaj i palitycznaj identyczniaści (niwodnaja ź dziarżawaú nie aspreczwaje pierajemstwa);
- niama *"existing legal and political identity"* – dziarżawa-papiarednica spyniła swajo isnawańnie.

4. Hałoúnaja krynica - zwyczaj dziarżaúnaj pierajemnaści. Zwyczaj można dawieści z dapamohaj analizu ahulnaj praktyki stasunkaú pamiż dziarżawami. Naprykład, hetak było ú wypadku Indyi i Pakistanu. Indyja zajmała 3\4 terytoryi. Kontynuitet byú widawocznym. Ni Respublika Biełaruś, ni, dareczy, Letuwiskaja Respublika nie majuć "indyjskaha" argumentu. Hałoúnaje świedczańnie dziarżaúnaha kontynuitetu - heta pryznańnie AAN pierajemnaści papiaredniaha czalca ú AAN. WKL nikoli nie było czalcom AAN.

5. U toj ża czas isnujuć peúnyja kryteryi, jakija ú swajoj praktycy raźwiú Sud, dziela wyznaczeńnia taho, ci zachoúwajecca jurydycznaja i palitycznaja identyczniaść dziarżawy-papiarednicy (ułasna heta, na kolki ja zrazumieú, i jość metaj Waszaha daśledwańnia), a mienawita ci zachoúwaje dziarżawa, szto pretendujem na pierajemstwa:

«U swaich wykazwańniach Wy siahajecie nadta daloka, prapanujuczy faktyczna czarhowuju autarytarnuju źmienu ułady»

- Bolszaść (pieraważnuju) terytoryi dziarżawy-papiarednicy (u tym liku center historycznaha zawiazańnia – hladzicie niżej wypadak Tureczczyny i Asmanskaj Imperyi, jak wyniatak);

- Bolszaść uzbrojenych siłaú;
- Bolszaść naturalnych resursaú;
- Bolszaść nasielnictwa;
- Miesca kirawańnia (seat of government) dy kantrol nad bolszaściu centralnych uradawych instytucyjaú;
- Ci isnuje damowa ab padziele pamiż zacikaúlenymi dziarżawami? – pryczym, na maju dumku, analizujuczy raszeńni Suda - heta adnaja z najważliwiejszych pieradumowaú.

6. I hetak nawat spekulatyúna apelujuczy da terminu "praúnaja pierajemnaść", nieminucza paústajuć prablemy:

- Adsutnaści bolszaści terytoryi (sprabujcie padkreśliwać historycznaje jadro útwareńnia, kali niepasrednaj super-metaj Waszaha daśledwańnia jość dawieści "praúnuju liniju", dareczy, taksama wielmi sumnieúny ú jurydycznym seńsie termin);
- Jakija úzbrojenyja siły?
- Jakoje nasielnictwa?
- Aposzniaje miesca kirawańnia?

- Dekret Sownarkomu zusim nie mieú na metu pryznańnie prawasubjektnaści z WKL…Wy robicie nadta śmiełyja dapuszczeńni pra dalejszuju "legitymizacyju". Taksama nie warta raskidwacca frazami kształtu "praúnuju sutnaść" stasoúna USSR, BSSR i LitSSR. Taksama niajasna, czamu Wy úważajecie, niby Dekret Sownarkomu jość pieraszkodaj na szlachu "inkorporacyi ziemlaú Respubliki Biełaruś" z boku Rasiei.

praciah na star. 10

DYSKUSYJA

Wodhuk na artkuł

”Jurydycznyja padstawy restauracyi WKL”

praciah sa star. 9

7. Szto takoje ”Generalnaja Konfederacyja WKL”, ”sklikańnie Sojmu WKL”, a zaadno i ”wolnaja elekcyja”? Pa szczyraści, dajszoúszy da hetaha momentu, mnie ciażka úsprymać Waszyja idei surjozna. Bo staronkaj raniej Wy piszacie pra subjekty, ”utworanyja na padstawie sumniúnaj ”quasi-demokratycznaj” pracedury”…a czamu proponawanaja Wami pracedura jość bolsz demokratycznaj?

8. Maja parada: albo paźbiahać, albo wielmi aściarożna źwiartacca da terminaú kształtu ”praúnaja pierajemnaść”, ”legitymnaść”, ”unarmawańnie jurydycznaj spadczyny WKL”, ”kontynuitet”.

9. U wypadku WKL razmowa moża wieści sia maksymum pra źmienu nazwy Respublikaj Biełaruś, a nie pierajemnaść Respublikaj Biełaruś – ale ci heta surjozna niekaha siońnia cikawić?

10. U swaich wykazwańniach Wy siahajecie nadta daloka, prapanujuczy faktyczna czarhowuju autarytarnuju źmienu úłady ~~fantastycznym szlacham~~ (aposzniaje wykreślena autaram wodhuku – *red.*).

Mahczyma jość sens sfakusawać uwahu na ”historycznych linijach” z hłybokim analizam praúnaje spadczyny WKL stasoúna Biełarusi. Historyjograficznaja bitwa jość ważniejszaj za jurydycznuju, dzie nijakich szancaú niama. Naprykład, zusim nie jość fantastykaj úźniaćcio pytańnia pra ”historycznuju sprawiadliwaść” zachawańnia Letuwiskaj Respublikaj padobnaj nazwy. Hrecyja niastomna padymaje hetaje pytańnie na úsiemażliwych kanferencyjach i raúndach-pieramowach z Makiedonijaj. Kali heta, kaniesznie, Was cikawić, bo naturalna, plonu, akramia pryciahnieńnia miżnarodnaj uwahi da historyjagrafii WKL, heta nia dać. Zatoje dakładana wyklicza palityczny skandał z adpawiednymi nastupstwami. Razmowu ú reczyszcza miżnarodnaha prawa można było b skirawać adno, kab WKL paśpieła niejkim cudam dażyć da 1945. Za narokaj, raju pahartać Wieńskuju Kanwencyi ab pierajemstwie dziarżawaú stasoúna damowaú (1978 roku – uziała siłu adno ú 1996-ym). U jakaść padtrymki, ale wielmi abmieżawanaj, Waszaj pozycyi, kali ja jaje naahuł razumieju, rekamenduju prywodzić prykład pryznańnia pierajemnaści Tureczczynaj Atamanskaj imperyi, nie zważajuczy na brak kryteraú, pieraliczanych u punkcie 5. Ale nadta cieszycca taksama niama nahody, bo ú tym wypadku akramia Tureczczyny nichto j nie moh pretendawać na pierajemnaść. Ujawicie, szto nawat Serbii (tady jaszcze ”Serbii i Czarnahoryi”) było admoúlena ú pryznańni pierajemnaści Juhasłaúskaj Socyjalistycznaj Respubliki, a jana znaczna bolsz pasawała da kryteraú (punkt 5), czym sia Biełarusi – WKL.

Aposzni kamentar, nie datyczny MP: mnie wielmi padabajecca Wasza kultura piśmowaj biełmowy j ja zusim nie maju ni czasu, ni achwoty leźci nie ú swoj klasztar, a usio ż parekamenduju zaadno spynić używać rusizm ”prawawy” (praúny) dy szerah polonizmaú kształtu ”Hrodzieński sojm” dy ”3 maja”. Historycznaja czastka – czytajecca lohka i cikawa.

I jaszcze adnaja zaúwaha. Ja nie wiedaju ni Was, ni Waszych palitycznych pierakanańniaú, ale kab mnie pakazali hety Wasz tekst i paprasili napisać jurydycznuju anatacyju, to jana była b skrajnie krytycznaj, a miescami nawat satyrycznaj - i nawat nie praź nieparazumieńni z prawapierajemnaści, bo prynamsi, ja adczuwaju karani Waszaha intaresu, a praz absalutna niedapuszczalnyja ú cywilizawanym świecie pasaży naprykancy, dzie Wy apiswajecie ”konkretnyja kroki pa adnaúleńni WKL”. Paradaksalna sprabujuczy apelawać da prawa, Wy sami proponujecie úczynieńnie widawocznaha paruszeńnia suczasnych demokratycznych standartaú miżnarodnaha prawa. Lubyja razmowy pra ”restaúracyju manarchii” patychajuć wielmi niadobra…

Nia wiedaju, ci prydaducca Wam hetyja kamentary naahuł. Kali jość konkretnyja pytańni - źwiartajciesia. Na bolszaje – nie maju czasu.

Z pawahaj i najlepszymi zyczeńniami ú 2007-ym,

Uładzisłaú B.

IDEI

Tradycyjnaja praważwiadomaść i ideologija sarmatyzmu

paczatak na star. 3

użo tady sutyknuła sia z zusim inszaj świetahladnaj paradyhmaj. Nowy czas prynios z saboj idei, jakija radykalna roznili sia ad „szlachietnaha” razumieńnia czaławieczaha byćcia, u tym liku i ú prawawoj sfiery. Sutnaść czaławieka baczyła sia úżo nia ú tym, kab jon prysłuchoúwaú sia da prodkaú abo Boha, a ú tym, szto jon jość metaj dla samoha siabie i úsio toje, szto spryjaje jaho samazachawańniu, dabrabytu, szczaściu traktawała sia jak najwyszejszy zakon, realizacyja jakoha składaje pryznaczeńnie hramadstwa. Na hetaj hlebie paústała ideja „naturalnaha prawa”, asnoúnaje miesca ú jakoj było nadadziena paniaćciu

DYSKUSYJA

Komentar redaktara da wodhuku Pana Úładzisława B.

SZANOÚNY PANIE ÚŁADZISŁAWIE,

naturalna, szto źwiartajuczy sia da Pana ja nie rabiú papiarednich sprobaú specyjalna patłumaczyć kaniecznuju metu napisańnia tekstu datyczna jurydycznych padstawaú restaúracyi WKL. Wynikaje heta z żadańnia paznać pierszasnuju reakcyju i dumku, jakija úźnikajuć u asoby niezaanhażawanaj u proces adnaúleńnia litwinskaj świadomaści i WKL na hety dosyć radykalny tekst. I pa wynikach można śćwierdzić, iż nam udało sia dasiahuć mety, ab czym świedczać Waszeci wykazwańni, da jakich ułasna i kirujeć sia dany komentar. U swaich razważańniach ja wyraszyú adnieści sia da tych punktaú, jakija Waszeć abaznaczyú u swaim wodhuku.

1. Liczu naturalnym toje, iż Waszeć pisaú swoj wodhuk zhodna z suczasnymi pryncypami raźwićcia miżnarodnaha prawa. Dziúna nawat było b, kab Waszeć myśliú inaksz. Tym nie mieniej dazwolu sabie wykazać dumku, szto miżnarodnaje prawa, jak i jakaja-kolwiek inszaja dyscyplina znachodzić sia ú niaspynnym raźwićciowym ruchu. Woś ża idei, padanyja ú maim artykule datyczać nie stolki aktualnych mażliwaściaú, kolki mażliwaściaú buduczych, jakija majuć być adkrytyja pa kanczatkowym zbureńni tak zwanaha ”AANaúskaha” systemu. Nasz ruch uważaje hety system za nie miensz niesprawiadliwy za tyja, szto legitymizawali padzieły WKL i Reczypaspalitaj i dużaje da padważańnia pseúdaautorytetu nabytaha AAN u wyniku II Suświetnaj Wajny. Naturalna, szto ú pracy dziela razbureńja hetaha pseúdasymbalu suświetnaj jednaści my budziema karystać z argumentaú, nazapaszanych papiarednie istnujuczymi systemami miżnarodnaha prawa. Zhodna z naszaj wizyjaj hałoúny instrument istnujuczaha systemu - Haaski Sud maje skłaści swaje paúnamoctwy na karyść organa bolsz legitymnaha i sprawiadłwaha ú naszym

paczatkowaj „pryrody czaławieka” i jaho adwiecznych prawoú, a ú teoretycznaj prawaświadomaści „naturalny zakon” staú ujaúlajecca jak „abstraktny idealny pryncyp, na asnowie jakoha jaszcze tolki i treba pierabudawać isnujuczaje, zakonnaje prawa. „Naturalnaje” ciapier aznaczaje „razumnaje”, a nie najawie isnaje spradwieku”.

U jakaści adnaho sa świedczańniaú kontrastu „sarmackaj” prawaświadomaści i sekularyzawanaha dy racyjanalizawanaha prawa, a taksama paszyreńnia aposzniaha pa úsim eúropejskim kontynencie, można prywieści razważańni klaska polskaj litaratury XIX st. R. Żawuskaha, jaki każa wusnami swajho hieroja – Siewiaryna Saplicy – nastupnaje: „ziewu rrawo wulo rrawiem, trziewa mu sziegos wijesiej rrzuznas, jak zie jiest madrie i zwawijennie: trziewa mijes wiarie w nije i miloss... I dlatiego rrawodawsa nije tulie madrum, ilie swijetowliwum wus rowinijen, wo rrawdziwie rrawo nije jiest rziesza jiedunije ludzka, alie woska i wiez jakijegos, woskijego natsnnijenia owiejss sije nije mozie. Stad wladza rrawodawsza nije wula, jak dzis, rziemiosliem, alie rowolanijem jakwu zusije zakonnie, a rrawnistwo nije wulo nauka, alie jakims owuszajiem”.

Sarmackaja tradycyja nia prosta źwiartała sia i zaklikała da „starych dobrych baćkoúskich zwyczajaú” ? heta nasamrecz było dosyć typowym dla tradycyjnaha hramadstwa. „Sarmat” koncentrawaú swaje úiaúleńni pra tradycyju ú ideale hramadskaha i dziarżaúnaha úładkawańnia. Tamu specyfika sarmackaj tradycyjnaści zakluczajecca ú akcentawańni palityczna-prawawoj spadczyny. Uwasableńniem sarmackaha kanserwatyzmu stanowi sia dziarżawa sarmataú i zwyczajowaje prawa.

Prawa, praúda, sprawiadliwaść, jak i zakon, szto ich uwasablaje, mieli boskaje pachodżańnie, sychodzili niepasredna ad Boha, woś warta paraúnać: Bożaja praúda, Boży sud. Sakralizacyja normatyúnych i prawawych paczatkaú uładkawańnia socyjalnaha życcia zabezpieczwała wykanańnie i pilnawańnie prakawietnych zwyczajaú

Tradycyjnaje (zwyczajowaje) prawa razam z recepcyjaj najlepszych uzoraú eúrapejskaj prawawoj kultury nia tolki spryjała údaskanaleńniu úłasna jurydycznaj techniki i systemy prawa ú epochu, wiadomuju jak „załaty wiek” biełaruskaj historyi, ale taksama było istotnym faktaram farmawańnia asnoúnych kirunkaú filozoficzna-prawawoj i hramadzka-politycznaj dumki Wialikaha Kniastwa Litoúskaha i Reczypaspalitaj.

Alaksiej Dziermant

razumieńni – na karyść Papieskaha Arbitrażu, jak toje było ú siaredniawieczczy. Ale naturalna, szto niahledziaczy na hetuju idejnuju pozycyju, ja úsio ż dalej adniasu sia da taho, czaho Waszeć pradstawiú u światle aktualnaha stanu miżnarodnaha prawa.

2. U danym punkcie maju śćwierdzić poúnuju zhodu z tym, szto Waszeć kazaú, a mienawita, szto niwodny z suczasnych subjektaú, istnujuczych na terytoryi byłoha WKL nie moża pretendawać na prawapierajemnaść ad WKL. Ułasna naszaj metaj i nie źjaúlajecca zmahańnie za toje, kab takim subjektam stała istnujuczaja Respublika Biełaruś. Nam idzie pierad usim ab utwareńnie nowaj subjektnaści, jakaja b mahła pieraniać prawapierajemnaść ad WKL. Taki nowy subjekt moh by paústać, prykładam, u wypadku abjadnańnia i adnaczasowaj samalikwidacyi Litoúskaj Respubliki i Respubliki Biełaruś, da czaho my i dużajema i ni ú jakim razie nie źbirajem sia padważać prawa Litoúskaj Respubliki mieć tuju nazwu, jakuju jana maje. My tolki źwiartajem uwahu na toje, szto abszar hetaj Litoúskaj Respubliki nie adpawiadaje historycznym granicam Litwy i hetaja historycznaja niesprawiadliwaść czakaje na swajo wypraúleńnie.

3. Sposabam na adnaúleńnie prawawoj i politycznaj tojesnaści dziarżawy – prawapierajemnicy WKL źjaúlaje sia ú naszym razumieńni adnaúleńnie (restaúracyja) monarchii i adnaúleńnie instytutaú danaj monarchii ú wyhladzie Regencyjnaj Rady i Sojmu (jakomu papiaredniczaje Kanfederacyja szlachty WKL – organ wiadomy swaim istnawańniem u peryjodach miżkaraleúia). Prawawaja tojesnaść zabiaśpieczwaje sia i tym, szto ú wypaku zawiazańnia (samasklikańnia) Konfederacyi szlachty WKL musiać być jaje reprezentanty ad bolszaści pawietaú byłoha WKL.

4. Absalutna zhodny! Tak pa asobku ani RB, ani LR ”indyjskaha” argumentu nie majuć, ale ú wypadku adnaczasowaj samalikwidacyi i abjadnańnia jany taki argument mieć biezumoúna buduć. WKL nie było czalcom AAN, ale tady i RB i LR supolna śćwierdziać ab najaúnaści danaj pierajemnaści.

5. Adnosna danaha punktu nie budu adnosici sia wielmi szyroka, z pryczyny, szto ú ahule ideja ab abjadnańni i samalikwidacyi RB i LR tłumaczyć padyjścio da asobna nazwanych tut aspektaú terytoryi, wojska, stalicy i damowy pamiż dziarżawami.

6. Tut adniasu sia tolki da aposzniaj jaho czastki, bo tłumaczeńnie papiarednich identycznaje p.5. U swaim artykule ja chacieú śćwierdzić tolki toje, szto Dekret Sownarkomu adnaznaczna zwużaú mażliwaści manipulacyi z terytoryjaj byłoha WKL z boku Sowieckaj Rasiei z politycznaha punktu hledżańnia, szto zmusiła jaje nadać hetym terytoryjam formalnuju niezależnaść u wyhladzie BSSR i UkrSSR, a nie inkorporawać ich niepasredna, nawat z autonomicznym statusam – jak Tatarskuju ci inszyja ASSR, u skład Sowieckaj Rasiei.

7. Należy adznaczyć, szto monarchisty wodle swajoj pryrody nie schilnyja da specyjalnaj adoracyi ”demokratycznych procesaú”. U tekście źjaúlaje sia akreślenie ”quasi-demokratycznaja procedura”, dy toje úżyta tolki ú kontekście tak by mowić nawukowaha daśledwańnia tak zwanych ”demokracyj” i ichniaj klasyfikacyi, a nie ú sensie apraúdać ”demokracyju” pierad jaje wyczwareńniem u ”quasi-demokratycznych procedurach”. Z naszaha punktu hledżańnia szkodnuju rabotu robiać jak i ”praúdziwyja demokraty” hetak i tyja, chto tolki ”padszywajeć sia” pad hetuju ideju dy wykarystoúwaje. U abodwuch wypadkach źniszczajuć sia tradycyjnyja elity, tradycyjny ład i paradak.

8. i 9. Datyczna pp.8,9 – hl. p.5.

10. Tak my proponujem autorytarnuju źmienu úłady - i nie baczym tut niczoha kiepskaha. Dalej hl. p.7.

Datyczna padsumawańnia, jakoha Waszeć raczyú źmiaścić naprykancy swajho wodhuka chaczu padziakawać za padanyja idei, za wykluczeńniem jaszcze raz adznaczyúszy idei padważańnia nazowu ”litoúski” datyczna abywatelaú Litoúskaj Respubliki, bo úważajema za honorowaje prawa abodwuch Narodaú nasić toje słaúnaje imia Litwinaú. A Waszeci staúleńnie da adnaúleńnia monarchii chacieú by adnieści chutczej da szczyraj niepainformawanaści ú danaj halinie. Kali ż jano adnak jość idejnym staúleńniem Waszeci da reczaistnaści, to szczyra żadaú by Waszeci pazbaúleńnia ad akularaú politkorektnaści, kali ż toje nie adbudzie sia, to úsio roúna żadaú by syjści sia z Waszećciu na tych ci inszych dyskusyjnych palach.

Alaksandar Stralcoú-Karwacki,
redaktor

IDEI

Da kwestyi grafiki

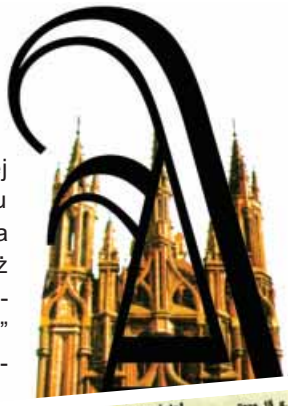

Pracounaja biednata usieh krajou złuczajsia!
HRAMADZIANIN
Organ lewaje Frakcyi Bielaruskaje Socyalistycznaje Hramady.

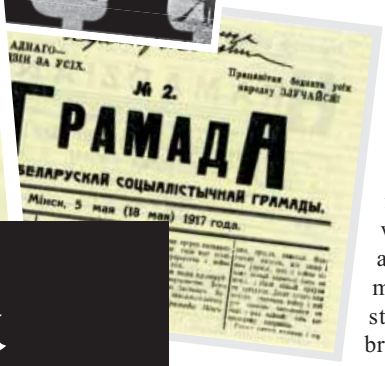
№ 2.
ГРАМАДА
БЕЛАРУСКАЙ СОЦЫАЛІСТЫЧНАЙ ГРАМАДЫ.
Мінск, 5 мая (18 мая) 1917 года.

Jaksia byú ja dastaúszy lista ad adnej Asoby, dzie śćwiardżała, dziej "chaczu pabaczyć jak wyhladaje naśkaja mowa cyrylicaj". Maju jakhai patłumaczyci, jiż Asoba hetaja miaszkuja na Biełastoczczynie j, naturalowa j, baczyła "naśkaj" mowy tykiele ú "cyrylicy" (sic), biełastockija bo "Biełarusy" uważajuć kiryliki z narkamaúkaju, roúnaż jak prawasłaúja za swojnych samajistatwornych admietnaściaú proci polskich katalictwa, łacinki j ahułam łacinistycznaje kultury. Zatym, refleksujuczy z prowokacyji, musiú ja byú patłumaczyci mojskich dumkarejawa-pawadenckich zawiadzionkaú, adlistawaúszy z prapanowy "cyrylicaju":

Heta

nie cyryliczny szrycht, peúna ż, ale j nie łacinka, naturalowa. Aposznimi karystali ú nas iź kirylicy chiba Skaryna dy Budny, nie nadawała sia bo da druku j czytelnaściaju nie wyłuczała sia. Adyli ú statutoch karystali ź jaje tykiela ú mianopisach. Chutkapis, jakim drukawali j pisali metrykaú, stanawiú użo stylizawanaje da łacinki cyrylicy, a úżo paślej, za 17-ha staroczcza, jaho maksymalna nabliziú byú da łacinki Hallasz Kapijewicz dziela czytelnaści j łatwaści druku, pracawaú bo za dyrechtara drukarni uw Amsterdamu, jon, mabyć, i wynajszaú niajisnych u kirylicy litaraú: э, й, ё, ы. Znakam tym to kapijeúkaju.

Kirylikaj czytaci było b zaciażka. Kapijeúka raspaúsiudziła sia wycisnuúszy kiryliki z chutkapisam a dapiała da siańnia. Usi try hetyja hrafiki stworanymi peúnymi ludźmi sztuczna j dametna – dziela raspaúsiudu chryścijaństwa j za jahonym czasam, adyli j nie majuć wykształconaj hustoúnaści łacinkawych szrychtoú, jakija paústaúszy daúhoj ewolucyjaj z hierohlifaú pierszych cywilizacyjaú jak czaścina żywoha, naturalowaha rytujału. Da nas ża kapijeúki zanieśli na maskalskich bagnetach, razam iź jichnym prawasłaújem a úsimi dadatkami a nastupstwami.

Kali bo Kapijewicz wynachodziú noúszaj admieny szrychtu – pracawaú byú na patreby rasiejskaj imperyji, j mienawita ź jahonaje proponowy rasiejski mańjak-reformator Piotra ustalawaú u imperyji noúszych standardaú na szrychty. Ale ż u nas na tej czas kirylika j chutkapis byli úżo zaniadbanymi j patreby da kapijeúki nie paústawała.

Warta zhadać iż adrod naśkaha druku paczaú sia byú u polskaje łacincy dziela konspiracyji a klasycznaja naśkaja łacinka raspaúsiudziúszy sia była za pierszaha niamieckaha nastupu na kacapaú. Karystańnie ż ź biełaruskaje kapijeúki zaúżdy paszyrała sia za rasiejskim zajmom a upływam[2]. Adyli, jimnie wielmi nienaturalowa składaci dopisa kapijeúkaju nie dziela oficyjoznaje ústanowy, a dziela siabie, siabraú, znajomcaú, a pahatowiu, dziela nieabyjakawaje jimnie Asoby. Dyj wizualna kapijeúka nie pieradaje mojskich duchu, nastroju, uźniosłych szlachockich ideałaú a samoha mojskaha image'u j stylu.

Imnie młosnymi sproby reanimawaci a załuczyci abiehu kiryliki. Roúnaż do hidziać niagiegłyja údawańni kapijeúkaj na gotyk. Hena ci nie tojesnym sadomskamu wyczwareńniu! Kapijeúka bo a kirylika nie mahuć a nie musiać byci pryhożymi bo byli stworanymi brydoju dziela brydy. Kab staci sia úreszcie paúnawartasnymi a samakasztoúnymi tre zadrynuci henaje słaúnaj saúkowaj tradycyji – rableńnia cukierkaú z ł... leda-czaho!

Rubikonam da hetkaha radykalnaha staúleńnia da kiryliki z kapijeúkaju stała sia nawiedwańnie mnoju wykładu pra rukapisnyja j pierszadrukawanyja ksionhi na kniżni nacyjnaje. Henam ilha było pahartać a pamacać, razhledzieci padrabiazna henych autentycznych pomnikaú. Zabaczyúszy rożnicy staławierskich, kijańskich, jinszych malawanych kirylikaj, drukawanych Skarynam, Mścisłaúcom, Budnym ksionhaú u kirylicy proci hadnej protarenesansowaj[3] paryskaj kantyczki z usiaju wykształconaściaj gotyku ú minijatury ja prakanaú sia za antyestetycznaściaju kirylickaje quasi-kultury, za antyhustoúnaściaj henaje plajstry úsiaświetnaje spadczyny. J nie úpodziú czaha henyja schizmaty henkimi niagiegłymi suć, kali musili baczyć na bizantyjszczynu j kiryliczczynu! Jimnie soram iż ja maju daczynnaści da spadczyny zy Skarynom a kumpanijaj. Jimnie niaúrymśliwa rupie zcuraci sia jaje, a kali niama jak zcuraci sia dyk acz by nie nosić jaje na sabie.

Pan Skirhajła Palanecki-Mackiewicz

[1]Jakha – natychmiest, nova-jorski słoúnik Dr. Jana Stankiewicza

[2]U ksionhach ab historyju teatru, kaliżdy spatykaú, jiż za 1651 roku prawasłaúnyja autory natawali łacinkaju intermedyjaú: Г.І.Барышаў, А.К.Саньнікаў "Беларускі народны тэатар Батлейка", выдавецтва міністэрства вышэйшай, сярэдне-спэцыяльнай і прафэсыйнай адукацыі БССР Мн. 1962; М.Гарэцкі "Гісторыя беларускае літаратуры", Мн. "Мастацкая літаратура" 1992.
Z 1870 roku, rasiejski badańnik nowych zdabytkaú imperyji, Biassonaú, zanatoúwajuczy haworkaú tubylcaú, paczaú karystaci z "ў" nieskładowaha. Henkaje sama litary majuć Tatary, Uzbeki, Karakalpaty. Aposznija źwiastki úziatyja ź pieradaczki ú radyjo SWABODA, na temat ustalunku ú Połacaku pomniku "Ў" nieskładowamu. Heny Biassonaú taksama pakinuú świetczańniaú, jiż da aposzniaha antyrasiejskaha paústańnia, batlejki pakazwali ú szto pasieliszczu, nawat na szto adasobnienym zaścienku, prynamsia wodny kroć na Kalady. Na kont "ú"-huku, miarkuju, jiż jisnuje uwa úsich mowach ramańskich. Kali paraúnoúwać wysłoújabudowy j melodyki wyhałasu (jintanacyji), mieny "o" z "e", "a" ź "i", ahuczwańnia j natawańia "u" jaka "ou", tuliczności prystaúnych "h" a "i" j asipleńnia hłuchimi hukami papiaredniaha "s" na "sz", wynikaćmie, na mojny spociam, iż naśkaja mowa, nie raúnujuczy, taksama meram ramańskaja, adyż najwalej bałtyckaju z usieńkich postbałtyckich a, znakam tym, archajiczniejszaju za ramańskija, a jinszyja, nibyta sławiańskija, mo taksama, paústaúszy bo úsi na padmurku bałtamoúnym. Taho ja śćwiardżaćmu, jiż nia jisnuje ani "sławiańskich" etnasaú, ani "sławiańskich" mowaú.

[3]"Du Cante de Paris", # 096/1307.

Gazeta «Litwa» była adnoúlena ú 1995 r. Da 1998 r. u redakcyju úwachodzili: Uładzimier Michniewicz, Alaksandar-Jan Stralcoú-Karwacki i Uładzimier Piatrowicz.

LITWA

Redaktar: *Alaksandar-Jan Stralcov-Karwacki*

Naszy pryncypy j jak nas znajści:
Redakcyja gazety drukuje materyjały z metaj zabiezpiaczeńnia swabodnaha pierapływu informacyi, biaz zhody aútaraú i nie niasie adkaznaści ú adpawiednaści z zakanadaústwam ab aútarskich pravoch, u suwiazi z adsutnaściu prawawoje dziaržawy na terytoryi Respubliki Biełaruś. Adkaznyja za dakładnaść faktaú, padadzienych u artykułach suć aútary publikacyj. Redakcyja maje prawa na stylovaje j gramatycznaje redagawańnie aútarskich materyjałaú.

Posztawaja skrynka:
p/s 26, 220050 Miensk-Litouski
Recz Paspalitaja Litwa – Res Publica Lithvania
e-mail: pol_lit@interia.pl